

Regalies i constitucions: els continguts del pactisme en l'obra de Sebastià de Cortiada (1676)

Xavier Gil Pujol*

El paper dels juristes en les societats de l'Antic Règim ha estat suficientment posat de relleu en diversos estudis i és també el cas de Catalunya. Tant per la seva actuació professional en els diversos organismes judicials i administratius (Audiència, Diputació, municipis, braços, corporacions) com per la seva producció doctrinal, van constituir un grup singularment influent en la vida política del Principat. La inevitable heterogeneïtat entre els seus membres no va impedir que adquirissin un perfil socioprofessional força definit, factor que va accentuar-ne la significació.¹

A l'època, una gran varietat d'afers de govern i d'administració eren substanciats com a causes judicials i dirimits mitjançant informes i dictàmens, redactats pels magistrats de les Audiències i pels que avui en diríem serveis jurídics dels altres organismes mencionats. A més, als territoris de la Corona d'Aragó les sentències havien de ser motivades i alguns tractadistes

---

* Treball desenvolupat dintre del Projecte d'Investigació "Teoría política, derecho y gobierno en Cataluña y Valencia (siglos XVI-XVIII)", Ministerio de Ciencia e Innovación, DER2008-06370-CO3-03.

1. Víctor FERRO, "Los juristas catalanes de los siglos XVI y XVII", dins J. Alvarado, ed., *Historia de la literatura jurídica en la España del Antiguo Régimen*, Marcial Pons, Madrid-Barcelona, 2000, pp. 153-166; James S. AMELANG, "Advocats i jutges a la Barcelona moderna: l'ascens d'una elit de juristes", dins el seu '*Gent de la Ribera' i altres assaigs sobre la Barcelona moderna*, Eumo, Vic, 2008, cap. 5.

els atribuïen força de llei. A Catalunya l'anomenada "doctrina de doctors" figurava entre les fonts de dret, segons disposicions de les Corts de 1599. I per bé que aquesta doctrina es referia sobretot a les interpretacions compilades al *Corpus Iuris Civilis* i a les glosses medievals posteriors, la jurisprudència més recent era igualment tinguda en compte.² A més, la Generalitat estava obligada, des de 1542, a publicar periòdicament volums de *decisiones*, és a dir, *conclusiones* o sentències de l'Audiència, norma, però, que no es va començar a complir fins seixanta anys després i, encara llavors, de manera irregular. Com a resultat, sentències, comentaris i altres aportacions doctrinals van anar puntejant tant l'evolució de la vida pública com de la producció editorial. Per altra banda, la superposició de competències entre diverses institucions i els corresponents conflictes de jurisdiccions, tan característics com eren de la política de l'Antic Règim a tot arreu, van propiciar nombroses obres en les que els autors defensaven o combatien la intervenció d'un o un altre organisme en un o un altre afer. Tot plegat va generar una notable producció de volums de *decisiones*, al·legacions, *consilia*, defenses i altres col·leccions jurídiques. Menys especulatiu que els tractats de política o de filosofia política, ofereixen un doble interès: d'una banda, la seva major proximitat al decurs de la vida judicial i governativa, i, d'altra, la condició de membres d'aquests organismes que tenien molts dels seus autors. I de la mateixa manera que la pertinença dels autors a un o un altre organisme no prefigurava forçosament les seves inclinacions polítiques en les controvèrsies sobre les que es van pronunciar, ja que més sovint va pesar el seu sentit professional o la defensa de la causa dels seus clients, l'estudi d'aquesta producció doctrinal contribueix a conèixer la varietat de registres presents en el cos del pactisme català.

Aquest interès es veu incrementat per al període de les dècades de 1660 i 1670, durant el qual no es van publicar al Principat gaire tractats de lleu, parangonables als dels valencians Lorenzo Matheu Sanz, *Tractatus de re criminali* (Lió, 1676) i *Tratado de la celebración de Cortes Generales del reino de Valencia* (Madrid, 1677) i Cristóbal Crespi de Valldaura, *Observationes illustratae decisionibus Sacri Supremi Aragonum Consilii, Sanctae Cruciatæ et Regiæ Audentiæ Valentiae* (Lió, 1677), o al del sard

---

2. *Constitucions i altres drets de Catalunya. Compilació de 1704*, introd. J.M. Font Rius, ed. facsímil, Base, Barcelona, 2004, 3 vols., vol. 3, p. 89-90; Antonio PÉREZ MARTÍN i Johannes-Michael SCHOLZ, *Legislación y jurisprudencia en la España del Antiguo Régimen*, Universidad de Valencia, València, 1978, p. 297.

Pedro Frasso, *De regio patronato ac aliis nonnullis regaliis, Regibus Catholicis in Indiarum Occidentalium imperio* (Madrid, 1677), ni tampoc grans obres d'història, com ara les *Investigaciones históricas de las antigüedades del reyno de Navarra*, de José de Moret (Pamplona, 1665), base per als seus futurs *Annales del reyno de Navarra* (1684-1704). Potser per aquest mateix motiu, la publicística catalana d'aquests anys està menys estudiada que la dels anys previs i dels posteriors. Però no només ofereix el seu interès intrínsec, sinó que, a més, el seu coneixement ha de ajudar a caracteritzar correctament la tònica de les discussions polítiques de la segona meitat del segle XVII i datar, sense teleologismes, l'inici dels que seran pronunciaments austracistes.³ La present comunicació pretén ser una aportació a aquest camp d'estudi, en continuació parcial d'un treball previ.⁴ A tal efecte, pren en consideració el tractat de Sebastià de Cortiada sobre la jurisdicció del virrei i la del capità general, publicat el 1676.⁵

La publicació de l'obra coincidia, doncs, amb la d'altres títols significatius d'autors catalans: les *Variae iuris dissertationes* de Rafael Vilosa, incloses en el seu *Tractatus de fugitivis* (Nàpols, 1674); la *Ilustración a la constitución VII. Título de la elección de los doctores de la Real Audiencia* i altres escrits de Luis de Valencià (Barcelona, 1674), i fins i tot la *Cataluña ilustrada* d'Esteve de Corbera, escrita al 1630 i publicada ara, pòstumament (Nàpols, 1678), per iniciativa de Vilosa.⁶

---

3. Jon ARRIETA, "Austracismo: ¿qué hay detrás de ese nombre?", dins P. Fernández Albaladejo, ed., *Los Borbones. Dinastía y memoria de nación en la España del siglo XVIII*, Marcial Pons, Madrid, 2001, p. 187; del mateix, "L'antitesi pactisme-absolutisme durant la Guerra de Successió a Catalunya", dins J. Albareda, ed., *Del patriotisme al catalanisme. Societat i política (segles XVI-XIX)*, Eumo, Vic, 2001, p. 125.

4. Xavier GIL, "El discurs reialista a la Catalunya dels Àustries fins al 1652, en el seu context europeu", *Actes del IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya: Catalunya i Europa en l'Edat Moderna*, Pedralbes, 18 (1998), vol. II, p. 475-487.

5. *Discurso sobre la iurisdicción del excelentísimo señor Virrey i del excelentísimo señor Capitán General del Principado de Cataluña, ilustrado con muchas decisiones de la real Audiencia de Cataluña y de otros gravísimos senados*, Josef Forcada, Barcelona, 1676. Exemplar de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

6. Jon ARRIETA, "Derecho e historia en ambiente post-bélico: las *Dissertationes* de Rafael de Vilosa (1674)"; i Fernando SÁNCHEZ MARCOS, "Historiografía e instituciones políticas en la Cataluña del siglo XVII: el caso de la *Cataluña ilustrada* de Esteve de Corbera", ambdós a *Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Pedralbes, 13 (1993), vol. I, p. 183-196; i vol. II, p. 547-556, respectivament; Eduard ESCARTÍN, "De Luis XIV a Felipe IV: el oidor de cuentas Luis de Valencià", comunicació en aquest mateix VI Congrés.

No es coneix gaire res de la biografia de Sebastià de Cortiada, ni tan sols els anys del seu naixement i mort. Barceloní i doctor en dret, era fill del també doctor Miquel de Cortiada, natural de Lleida, advocat fiscal patrimonial a Sardenya i a Catalunya i, finalment, regent de l'Audiència catalana, fins a la seva mort el 1691. El pare va ser el conegut autor de cinc volums de *Decisiones Cancellarii et Sacri Regii Senatus Cathaloniae* (1661-1693: l'últim, pòstum) sobre conflictes de competències entre diverses jurisdiccions i, en particular, entre l'eclesiàstica i la secular. Hi va tractar, en especial, de les relacions entre les regalies de la corona i les immunitats eclesiàstiques, qüestió sempre candent i més encara en temps de forta pressió fiscal, sobre la qual la discutida butlla *In coena Domini* castigava amb duresa les que considerava ingerències de l'autoritat secular en detriment del fur eclesiàstic. Cortiada i altres autors decisionistes, com Acaci Ripoll o Miquel de Calderó, van defensar les regalies en matèria eclesiàstica, amb diversos graus d'intensitat.⁷ També a Castella era una qüestió molt controvertida, i més encara perquè la corona hi podia fer valdre les postures regalistes mitjançant els anomenats *recursos de fuerza*.⁸

Semblantment, Sebastià es va ocupar d'una altra manifestació de confluència o competència entre jurisdiccions, la del virrei i la del capità general, tot defensant el major abast de la primera davant de les ingerències de la segona. El seu *Discurso* és similar en intenció i manera de presentació al gènere de les *decisiones* i dissertacions jurídiques basades en jurisprudència.⁹ Però presenta també alguns trets propis: escrit en castellà, en comptes de llatí, comença amb un repàs als orígens històrics d'ambdues figures; ofereix, mitjançant la fórmula escolàstica de "cuestiones", resposta sobre un seguit de situacions en les que es produïen xocs entre ambdues jurisdiccions; i les fonamenta sobretot amb cites d'autors, més que no pas amb sentències judicials, que és el que el títol promet.

---

7. FERRO, "Juristas catalanes", p. 159-160; del mateix, *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Eumo, Vic, 1987, p. 357; Oriol OLEART, "Diputación del General y libros jurídicos en Cataluña (siglos XVI-XVIII): la publicación de las *Decisiones* del doctor Miquel de Cortiada", dins M. À. González de San Segundo, coord., *Un jurista aragonés y su tiempo. El doctor Juan Luis López, primer marqués del Risco (1644-1703)*, Gobierno de Aragón, Saragossa, 2007, p. 505-591.

8. José Ignacio FORTEA, "An unbalanced representation: the nature and functions of the Cortes of Castile in the Habsburg period (1538-1698)", dins M. Jansson, ed., *Realities of representation*, Pelgrave, Nova York, 2007, p. 161.

9. PÉREZ MARTÍN i SCHOLZ, *Legislación y jurisprudencia*, p. 315-316.

Segons que Cortiada exposa, tot remetent-se a Andreu Bosh, i els historiadors han precisat, la Capitania General actuava inicialment en els comtats de Rosselló i Cerdanya, per la seva condició fronterera, i no va ser fins a inicis del regnat de Carles V que el seu àmbit d'actuació es va estendre igualment al Principat. A aquest pas va seguir la seva incorporació a la Lloctinència general, en un procés que es va veure afectat per diverses indefinicions.¹⁰ No es va tractar d'una suma de les funcions militars a les que ja tenia el virrei, sinó de la provisió de dos càrrecs en la mateixa persona, mitjançant dos nomenaments diferents. I cadascuna d'ambdues magistratures va ser dotada del seu tribunal respectiu, els quals van mantenir la seva singularitat i jurisdicció respectives. El propi Cortiada va explicar aquesta acumulació de dos càrrecs en una mateixa persona, tot advertint que la pauta es repetia en els altres regnes de la Monarquia:

Quando en una misma persona concurren dos o muchos cargos y oficios, es habida y reputada como si fueran dos o muchas personas, i los oficios y cargos quedan distintos i separados, i no se confunden uno con otro, y cada cual de ellos retiene sus derechos y su antigua naturaleza, i según el acto que se haze, se atiende y considera la qualidad, i no de la otra persona i dignidad unida (p. 70).

A les alçades de 1676, l'obra era tardana, segons adverteix Lalinde: la informació que aportava no era pas nova.¹¹ Però el seu propòsit no era oferir informació que pogués resultar nova, sinó, abans que res, delimitar els dos àmbits d'actuació, el polític i el militar, i establir la superioritat de la figura del virrei.

I és que la situació de guerra en la qual s'havia trobat el Principat durant els darrers temps, renovada ara pel fort expansionisme de Lluís XIV, va anar afavorint que el paper de Capità General adquirís major relleu i, especialment, que es produís una confusió entre els dos àmbits d'actuació, a causa de la tendència expansiva de la jurisdicció de la Capitania en anys de guerra i que solia continuar en anys de pau. La situació era semblant a la d'altres llocs, particularment França, on

---

10. Jesús LALINDE ABADIA, *La institució virreinal en Catalunya, 1471-1716*, Instituto Español de Estudios Mediterráneos, Barcelona, 1964, cap. 3; Àngel CASALS, "Frontera, guerra, jurisdicció i plet: la Capitania General durant la primera meitat del segle XVI", *Manuscrits*, 24 (2006), p. 153-165.

11. LALINDE, *Institució virreinal*, p. 108.

els intendants, oficials de naturalesa comissarial, van acabar portant a terme, a partir de la dècada de 1630, funcions més amples i eficients en la inspecció i organització judicial, militar i fiscal de les províncies que els antics governadors, de rang polític i social clarament superior, la importància política efectiva dels quals va minvar.¹² Amb els virreis, però, la circumstància que una mateixa persona fos titular de dues jurisdiccions creava una situació especial, que podia donar lloc a confusions. Així ho exposava el Dr. Josep Aleny, oïdor de l'Audiència, en la seva aprovació per a la publicació del llibre:

Su argumento es animar y enseñar a las cabeças principales de Catalunya (el virrei i el capità general) ... concordándolos para su mayor estabilidad y firmeza i utilidad de los súbditos, que les resulta saber con claridad i certeza adónde han de acudir a pedir justicia i de que no se muden los estilos guardados por muchos siglos.

Es tractava de delimitar àrees de competència i, d'aquesta manera, mantenir a ratlla l'àmbit d'actuació de la jurisdicció militar. La qüestió ja havia estat fixada per una constitució de les Corts de Montsó de 1534, uns anys després, doncs, de la formalització de la Capitania General. La dita constitució, citada pel propi Cortiada, disposava que ni el capità general ni els capitans "particulars", és a dir, de rang inferior, "no usar pujan de jurisdicció alguna, sinó en aquest de dret e per constitucions del present Principat de Catalunya los és permés".¹³ El mateix principi havia estat establert a l'Aragó uns pocs anys abans, per les Corts de Montsó de 1528, mitjançant el fur "Del capitán de guerra". El fur reconeixia que la justícia ordinària i la gent comuna es veien perjudicats per l'actuació de la jurisdicció militar en casos aliens a afers bèl·lics i, per tant, va establir que el capità de guerra "no se pueda entrometer, conocer ni exercir jurisdicción sino en tiempos y personas de la guerra, y cosas concernientes a la guerra tan solamente, y no en otras cosas y casos". Però la seva interpretació generaria llarga controvèrsia: tant els braços com l'Audiència aragonesos volien donar una interpretació restrictiva al fur militar, qüestió que, en successives conjuntures polítiques i bèl·liques, va plantejar discrepàncies sobre la

---

12. Roland MOUSNIER, *Les institutions de la France sous la monarchie absolue*, Presses Universitaires de France, 2 vols., Paris, 1974-1980, vol. II, pp. 489-506. Per la seva actuació en una província determinada, vegeu William BEIK, *Absolutism and society in seventeenth-century France. State power and provincial aristocracy in Languedoc*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985, cap. 5.

13. *Constitucions i altres drets de Catalunya*, p. 140. Cortiada la cita a p. 28.

definició de quins eren els temps i els llocs que havien de ser considerats que es trobaven en estat de guerra.¹⁴

Els aclariments van ser igualment necessaris a Catalunya, i a això va respondre una nova constitució de les Corts de 1547. A més de confirmar la de 1534, va precisar que els capitans només podrien exercir jurisdicció sobre “les persones que prenen e prendran estipendi cert e sou de S.M. per causa de la guerra (...) en temps de guerra o sospita de guerra”, sempre segons les disposicions del dret comú i les lleis del Principat.¹⁵ La vigència prevista d'aquest fur era fins a les següents Corts, motiu pel qual va restar antiquada i supèrflua. Però, segons va advertir Cortiada, aquesta circumstància no li treia valor a l'hora de les argumentacions, ja que les constitucions supèrflues eren eficaces per ajudar a comprendre altres constitucions vigents, opinió que va sustentar en la doctrina jurídica.¹⁶

Tot i que el debat venia de temps enrere, sembla que s'havia intensificat darrerament: per una banda, el propi Cortiada recollia l'opinió de Rafael Vilosa en el sentit que les competències de jurisdicció s'havien incrementat; i, per altra, es referia igualment a la recent ruptura d'hostilitats el 1672 per França en la seva guerra contra les Províncies Unides, que també afectava Espanya (pp. 73, 101). Una nova guerra reobria la qüestió, sempre tan sensible en una zona fronterera com el Principat. Però ja una mica abans, uns pregons del virrei duc de Sessa, de maig de 1670, que prohibien el comerç amb França i establien les corresponents multes sobre el contraban, havien donat lloc a un altre episodi de controvèrsia per col·lisió de jurisdiccions. Sessa havia dictat els pregons en la seva qualitat de capità general, acte que va ser replicat, primerament, per tres *Discursos*, del mateix 1670, sobre diverses qüestions relacionades (persecució del contraban, apropiació de béns d'enemics naufragats, preses d'armadors, pagament del *quint* reial i prohibició de l'exportació de cavalls), tractades a la llum de les constitucions; i, a continuació

---

14. *Fueros y observancias y actos de corte del reino de Aragón*, ed. P. Savall i S. Penén, Saragossa, 1866 (ed. facsímil, Saragossa, 1991), vol. I, p. 28. Sobre les continuades controvèrsies, vegeu Enríque SOLANO CAMÓN, “Milicia, fueros y acción del poder real sobre Aragón entre 1562 y 1642”, *Pedralbes*, 25 (2005), p. 191-230.

15. *Constitucions i altres drets de Catalunya*, vol. 3, p. 32-34.

16. CORTIADA, *Discurso*, p. 28. A partir d'aquí, les referències al tractat seran indicades entre parèntesi al text principal.

per una *Justificación jurídica* de la Generalitat, de 1675, que entenia que l'actuació de Sessa constituïa contrafacció, atès que tant la prohibició com les multes eren competència de la Lloctinència, per tractar-se d'afers de caràcter general i que afectaven al fisc, de manera que —segons va puntualitzar— pertanyien a l'exercici de les regalies i no pas a la jurisdicció militar. El virrei de Catalunya, que ara era el duc de San Germán, va respondre a l'escrit de la Generalitat mitjançant carta a la reina regent, també el 1675, en la qual recordava que la Capitania General permetia una acció més ràpida; observava que la Generalitat s'havia sumat a l'interès corporatiu de l'Audiència perquè aquells afers es tramitessin per la justícia ordinària, procediment que òbviament l'afavoria; i, finalment, demanava que es dictés una pragmàtica que hauria de resoldre les competències de jurisdiccions fins que es tornessin a celebrar Corts. La resposta del govern, però, no va ser suficientment clarificadora. S'explica, doncs, que la competència es reproduís entre el Consell d'Aragó i el de Guerra.¹⁷

Controvèrsies semblants sorgien a diversos llocs, en un món que coneixia tants fronts de guerra oberts al mateix temps. I, així, uns anys enrere, Juan Francisco de Montemayor y Córdoba de Cuenca, aragonès que, després de diversos serveis com auditor militar en l'exèrcit reial de Catalunya, va tenir una llarga trajectòria com a magistrat a Mèxic, havia publicat un *Discurso político, histórico y jurídico del derecho y repartimiento de presas y despojos aprehendidos en justa guerra* (Mèxic, 1658), sobre el repartiment del botí obtingut en una acció contra un destacament francès en el Carib. Tot discrepant d'altres criteris, argumentava que, un cop pagat el cost de l'expedició i satisfet el *quint* reial, la Capitania General podia disposar de la resta del botí per a cobrir les seves pròpies necessitats i per a repartiment entre els soldats.¹⁸

---

17. Eduard ESCARTÍN, "La Capitania General i l'ordre constitucional català", *Pedralbes*, 13 (1993), p. 97-99; Jon ARRIETA, *El Consejo Supremo de la Corona de Aragón (1494-1707)*, Institución Fernando el Católico, Saragossa, 1994, p. 501. Els tres escrits mencionats són: *Discurso iurídico sobre contrabandos y bienes de enemigos naufragados, según constituciones de Catalunya*; *Discurso iurídico sobre presas de armadores y quinto de S.M., según constituciones de Catalunya*; *Discurso iurídico sobre la saca de cavallos, según constituciones de Cataluña*, publicats tots tres per Joseph Forcada, Barcelona, 1670. Exemplars de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

18. Antonio ESPINO, *Guerra y cultura en la época moderna. La tratadística militar hispánica de los siglos XVI y XVII: libros, autores y lectores*, Ministerio de Defensa, Madrid, 2001, p. 335-6.

Tot fa pensar que Sebastià de Cortiada va preparar o, si més no, ultimar el seu tractat durant la controvèrsia desenvolupada a Catalunya a inicis de la dècada de 1670. El tractat, publicat pel mateix impressor Forcada que havia publicat els tres *Discursos* mencionats, donava un tractament sistemàtic a les qüestions debatudes, amb ample i erudit recolzament en la doctrina jurídica, i reconeixia obertament les atribucions i l'àmbit d'actuació específic de la Capitania General, però com a jurisdicció extraordinària i ben diferenciada de la de la Lloctinència, i sotmesa a les constitucions i lleis del Principat. I per bé que Cortiada es va referir a algunes d'aquestes constitucions concretes, el gruix dels seus arguments procedia, amb gran diferència, de la doctrina, amb profusió de cites d'autors, molts dels quals, segons ell mateix reconeixia, havia manllevat de les *Decisiones* del seu pare.

L'argument de Cortiada per fundar la superioritat de la Lloctinència respecte de la Capitania no era el dels seus orígens històrics (raó a la qual solia atribuir-se tanta importància en disputes d'aquesta mena), ja què datava el de la segona abans que el de la primera: 1344 i 1365, respectivament (p. 12, 23). La prelación naixia del caràcter de la figura del virrei, de la font de la seva autoritat. Descartava els paral·lels que alguns autors traçaven entre el virrei i certes figures d'autoritat delegada, com ara el prefecte pretori, el procònsul, el llegat *ad latere* pontifici o el vicari perpetu imperial, perquè tots ells ostentaven el segon lloc després del príncep o emperador, mentre que el virrei –puntualitzava– no ocupava el segon lloc després del rei, sinó “el mesmo lugar que el rey (...), i assí a quien más propiamente se assimila es al mesmo rey”. Per contra, el capità general s'assimilava –deia– al *magister militum* romà (p. 8-9).

Les funcions que el virrei duia a terme corroboraven aquest rang tan singular i enlairat: la seva existència responia a la necessitat de disposar d'una autoritat que, en absència del rei, “exerciesse las regalías y tuviesse la jurisdicción y administración universal de cada provincia y reino”. Era el seu *alter-nos*, “porque representa la real persona de S.M. y es otro rey representado”. Per consegüent, explicava, era titular dels mateixos honors, prerrogatives i privilegis que el rei i se li devia la mateixa reverència; la seva potestat era “amplíssima y suprema” i “puede todo lo que podría el rey si estuviera presente”, amb l'òbvia excepció de les atribucions “que por constituciones, capítulos de corte y otros derechos de la patria y costumbre de los mayores no pueden separarse de la real Corona”. En suma, reblava Cortiada, “es tan amplia su potestad y jurisdicción que la tiene en todo” (“qüestión segunda”, p. 13-19).

El capità general, en canvi, i com ha estat dit, responia a necessitats defensives: primerament eren castellans de castells i presidis de les fronteres terrestres i marítimes i, després, arran de la continuada guerra amb França i per la proximitat dels turcs, van ser constituïts com a oficial específics, ja amb aquest nom (p. 23).

L'autor va destinar la "qüestió quarta" a dilucidar quina de les dues jurisdiccions era superior, punt crucial en la disputa. La seva resposta era nítida: "En casos executivos de guerra" i trobant-se l'exèrcit en campanya, el capità general "es superior a todos, sin reconocer sujeción ni igualdad a nadie", de manera que la seva jurisdicció esdevenia superior a la del virrei (p. 45-46). A més, el seu àmbit d'actuació podia ser molt extens: "Dondequiera que el capitán general está con el ejército i acomete al enemigo, allí está su territorio" (p. 29). Cortiada va comentar que els mateixos reis, trobant-se en campanya i amb desitg d'autoritzar al capità general, havien a vegades permès que fos aquest qui donés les ordres, i ho va il·lustrar amb l'exemple de Carles V en la jornada de Túnis de 1535, quan va indicar al marquès del Basto que donés les ordres i ell es va complaure en complir-les, episodi extret de la *Historia pontifical* d'Illescas (pp. 45, 47). Ara bé, fora de situacions de campanya i guerra, la jurisdicció del capità general era inferior a la del virrei, opinió que va sustentar en diversos autors i en dos reials decrets de 1666 i 1669 (p. 48-49).

"La razón es evidente", va explicar, "porque en este Principado de Cataluña solamente puede haver una cabeza, en la que se represente toda la potestad del rey", i tal cap era el virrei, "que le representa (...), no como prefecto pretorio, sino como príncipe que se reputa en la provincia". Cortiada va abundar en aquest sentit:

I así como es imposible que haya persona en los reynos que no esté sujeta al rey y sea exempto de su real jurisdicción, de la mesma suerte no puede haver persona en este Principado de Cataluña que no esté sujeta al virrey, Lugarteniente General de S.M., i es superior a todos, no solamente en tiempo de paz, sino también en tiempo de guerra (p. 51).

Amb el seu propòsit de mostrar la superioritat de la jurisdicció de la Lloc-tinència en relació a la Capitania General, Cortiada invocava la supremacia de la corona i subratllava repetides vegades l'abast i importància de les regalies. En aquest sentit, feia igual que havien fet el seu pare i, prèviament, Antoni Oliba, Francisco Salgado de Somoza o el portuguès Gabriel Pereira de Castro en relació a les immunitats eclesiàstiques: tots

ells resolien el conflicte de jurisdiccions per la via d'emfasitzar el pes de les regalies i, en definitiva, el paper de la corona, tot supeditant-li les jurisdiccions específiques, fos l'eclesiàstica, fos la militar.¹⁹

Això no és d'estranyar, atesa la inqüestionable posició suprema de què el príncep gaudia en qualsevol sistema polític de l'època. Però convé recordar-ho, davant de la tendència més aviat unidireccional de la historiografia a recalcar les limitacions de les atribucions de la corona a Catalunya. Les regalies no era pas alienes al pactisme, per bé que, en efecte, les constitucions les limitessin i que el seu exercici pogués generar tensions més o menys intenses segons els casos i les conjuntures.²⁰ I, en aquest respecte, és d'observar que les regalies del comte de Barcelona van ser igualment tractades per autors catalans que acceptaven o que recolzaven activament la sobirania francesa sobre el Principat, com ara Acaci de Ripoll, que ho va fer de manera restrictiva a *Regaliarum tractatus*, o Francesc Martí Viladamor, que va potenciar-les a *Praesidium inexpugnabile*, ambdues obres publicades a Barcelona el 1644.²¹

Els plantejaments de Sebastià Cortiada ofereixen, però, un altre interès, que rau en els autors que cita en suport del seu argument. Una obra d'erudició com era el *Discurso* oferia un ample desplegament d'*auctoritates*, cosa que en fa un bon exemplar de la cultura jurídica del moment, la qual bevia en les tradicions catalano-aragonesa, espanyola i de *l'ius commune*. Des del *Digest* fins al molt recent *Tractatus de fugitivis* de Rafael Vilosa (Nàpols, 1674), "visto después de escrito este discurso" (p. 4), una llarga llista d'autors desfilava per les seves pàgines.

Més en concret, per a fonamentar la seva exposició sobre l'ampla potestat del capità general en situació de guerra, l'universalitat i supremacia de la jurisdicció reial i altres temes mencionats fins aquí, Cortiada citava

---

19. Sobre Salgado de Somoza i Pereira de Castro, vegeu Xavier GIL, "Spain and Portugal", dins H. A. Lloyd, G. Burgess i S. Hodson, eds., *European political thought, 1450-1700. Philosophy, law and religion*, Yale University Press, New Haven-Londres, 2007, p. 447.

20. Jon ARRIETA, "Las regalías en la Corona de Aragón en el siglo XVII. A propósito de un dictamen de Silverio Bernat de 1624", *Anuario de Historia del Derecho Español*, 66 (1996), p. 365-444.

21. Jon ARRIETA, "La *lex regia* en la obra de Francesc Martí Viladamor", en aquest mateix Congrés; GIL "Spain and Portugal", p. 451.

Alciato, Bartolus, Ibando de Bardaxí, Pere Belluga, Andreu Bosch, Jaume Callís, Tomàs Carleval, Cortiada pare, Adam Cotzen, Cristóbal Crespí de Valldaura, Miquel Ferrer, Joan Pere Fontanella, García Mastriello, Mario Giurba, Vicens Hortolá, Gregorio López, Lorenzo Matheu i Sanz, Jacobus Menochius, Oliba, Lluís de Peguera, Jerónimo Portolés, André Tiraqueau, Francisco Vico y Artea, Vilosa, Joan Pau Xammar i molts altres. En particular, Cortiada va opinar que Vilosa provava un d'aquests arguments “doctísimamente, como suele” (p. 50); i, per tal d'explicar la figura de dues autoritats (capitania i lloctinència) que residien en una mateixa persona, va citar, entre altres, Juan Solórzano Pereira, que ho tractava “copiosamente”, justament l'autor que millor havia definit la confluència en el rei espanyol de la titularitat de regnes i territoris que componien la seva Monarquia (p. 73).

Cal reparar igualment en la presència de Fontanella i Vilosa entre els autors citats: dos juristes que, dins del marc jurídicopolític català, representaven una sensibilitat més constitucionalista i una altra més regalista, respectivament,²² fornien per igual arguments favorables a la tesi de Cortiada. Sense descartar que pogués ser més o menys fidel en arrencar-los a tots dos en suport de la seva tesi, aquestes cites acumulades posen de relleu que el reconeixement i la defensa de les regalies, dins del marc legal vigent, formaven part de la cultura política catalana, integrada, en realitat, per un conjunt de continguts força més variats del que la bibliografia acostuma a tenir en compte.

Això es torna a posar de relleu en l'aspecte que Cortiada tracta a continuació: les apel·lacions d'un tribunal a un altre. Ho va fer atenent a dues vessants. D'una banda, va exposar planerament que de les sentències i provisions dictades pel virrei en qualitat de capità general s'acostumava a apel·lar al virrei com a lloctinent i a l'Audiència, fins que un capítol de les Corts de 1599 va donar “cierta forma” a les causes de segona instància en la Capitania, en dictar que el capità general hauria d'incorporar com assessors a dos oïdors de l'Audiència, segons la causa de què es tractés. Aquesta disposició, però, no permetia concloure –va advertir–

---

22. Joan Lluís PALOS, *Els juristes i la defensa de les constitucions. Joan Pere Fontanella (1575-1649)*, Eumo, Vic, 1997; Josep CAPDEFERRO, “Joan Pere Fontanella (1575-1649?). El dret al servei de la patria”, dins *Del patriotisme al catalanisme*, p. 51-70. Sobre Vilosa, vegeu nota 6.

que la Capitania no fos inferior al virrei (p. 51, 53, 55, 73). D'altra banda, va assenyalar que els casos de competència de jurisdicció entre Capitania i oficials reials ordinaris eren resolts pel rei o pel virrei, pel procediment d'evocar-los per l'Audiència. A major claredat, Cortiada va afegir que les causes substanciades davant la Capitania podien ser evocades per l'Audiència, en qualitat de primera instància, i no a l'inrevés, perquè l'evocació, naturalment, només pot practicar-la el tribunal superior. A més, va afirmar que quan una part adduís ser objecte de greuge o lesió en el tribunal de Capitania, podia recórrer al rei, per via d'apel·lació o de querella, "porque esta es la más principal regalia, que tiene el rey afixa a sus huesos, que no la puede apartar de sí, que no dexasse de ser rei", segons va explicar utilitzant aquestes expressions tan clàssiques en els comentaris sobre la matèria. Al Principat, va continuar, aquesta regalia "está comunicada al virrey (...) i no haciéndolo sería contravenir a los usages i constituciones de Cataluña, señaladamente al usage *Altre noble*" (p. 59). Per últim, va explicar que la jurisdicció del capità general en les causes civils o criminals dels soldats era privativa respecte dels jutges ordinaris, però cumulativa respecte del príncep, que era qui el nomenava, "por razón que en el príncipe es visto estar siempre preservada la suprema potestad y mayor que en aquél a quien la concede i delega". I establia una analogia entre la jurisdicció baronial i la reial en els casos en què aquesta darrera podia evocar causes senyoriales per l'Audiència (p. 60-61, 64).

Per autoritzar aquestes consideracions, Cortiada seguia aportant un ampli mostrari de doctrina i aquí Fontanella tornava a figurar pacíficament al costat de Callís, Oliba, Pedro Calixto Ramírez, Francisco Jerónimo León, Gabriel Berart, Salgado Somoza, Matheu Sanz, Crespi. En qualsevol cas, la significació d'aquests autors i el tractament favorable que Cortiada fa de les regalies, encara que només sigui com a argument per restringir l'actuació de la Capitania, permeten considerar que el *Discurso* participa del corrent moderadament regalista característic de bona part de la producció jurídica catalana d'aquells anys, tot i que l'obra no es va ocupar, en absolut, de la potestat normativa o legislativa, un dels punts sensibles pels autors mencionats.²³

En marcat contrast amb el seu estil de sumar cites i autors que semblaven tots compatibles, Cortiada només va manifestar discrepàncies ex-

---

23. ARRIETA, "Austracismo, ¿qué hay detrás de ese nombre?", p. 187

presses amb Josep Monràs, del qual se'n va apartar obertament en diversos passatges, sense citar-ne, però, cap títol concret. Entre altres obres i dictàmens jurídics, Monràs era autor d'un parell d'al·legacions a favor de la jurisdicció eclesiàstica, publicades durant la dècada de 1660. El cas és que en una de les seves discrepàncies més explícites, Cortiada va negar que uns determinats exemples aportats per Monràs poguessin afavorir a la Capitania i causar perjudici a la jurisdicció reial ordinària i al fisc, “al qual –replicà– no puede perjudicar la costumbre (n) i prescripción en materias de jurisdicción, aunque sea de cien años”, ja que l'únic titular del fisc era la mateixa corona (p. 105; *in fine*: “fisco”).

En “qüestions” successives, el nostre autor va tractar de la prohibició de comerç amb enemics i de la d'exportar cavalls, armes i municions, temes sempiterns i que estaven en l'origen de les discussions dels anys previs. La seva conclusió era sempre que tals mesures havien de ser dictades per la Lloctinència i no per la Capitania, igual que, segons va exposar, succeïa a Castella i a l'Aragó. A més, va recordar que la “saca” o exportació estava prohibida fins i tot si es tractava de simple negoci, segons disposicions de les llunyanes Corts de 1299, renovades per pragmàtiques més recents. Els pregons de prohibició, va explicar, cercaven el bé públic “y procurar el bien público pertenece al príncipe y mira al supremo dominio suyo, que aún expresamente no lo puede transferir a otro” (p. 107, 132-135, 174; *in fine*: “bien público”). Va tractar igualment de la pràctica del cors, que havia de ser autoritzada pel virrei en tant que *alter ego* del rei, ja que, segons va recordar, ningú no podia fer guerra particular als enemics si no disposava de llicència de la corona. A Castella, en canvi –va consignar–, armar embarcacions contra enemics i pirates era pràctic molt més oberta i flexible (p. 218, 223-224).

També va abordar la qüestió del destí dels guanys obtinguts en acció de guerra, allò que, segons va observar, se'n deia “botino”, en italià, o “despojos de guerra”. Va establir diverses circumstàncies, a la llum de les quals la resposta era diferent: si es tractava de bens mobles, semovents o immobles; si eren bens d'amics que havien estat capturats per enemics i retinguts en determinades condicions; si l'acció havia estat cavalcada o “correría”, fora del discurs de la guerra; si els soldats anaven pagats pel príncep o per si mateixos. En qualsevol cas, al príncep li corresponia sempre una part, “en reconocimiento de su supremo dominio” i perquè es rescabales de la injúria patida. A Castella i a Catalunya era

una quinta part, segons estava establert en diverses disposicions, i es tractava d'una altra regalia “que no puede perpetuamente separarse de su real dignidad i corona” (“qüestión” 23, p. 405-419). En cas de captura d'éssers humans, si eren infidels esdevenien esclaus, però no si eren cristians (p. 431).

Aquesta diferència entre captius cristians o infidels responia a criteris establerts pel dret de gents, segons va indicar. Cortiada es va tornar a referir al dret de gens en tractar del mar, les riberes i els ports: el seu ús era comú en virtut del dret de gents, però, segons va puntualitzar, la jurisdicció sobre aquests espais pertanyia al príncep, com a conseqüència d'una altra de les seves regalies, en aplicació de la qual –afegí– el rei podia prohibir a algú usar del dret que li permetia l'*ius gentium*, raons que va il·lustrar amb cites de Mastrillo, Giurba, Calixto Ramírez, Solórzono Pereira i altres (p. 220-221, 272-273; *in fine*: “mar”).

Les qüestions mencionades no semblaven revestir major dificultat, si més no en el terreny dels principis. Però per tal d'evitar confusions en la seva aplicació, tant freqüents com eren, Cortiada va definir alguns termes clau que figuraven en el text de les constitucions i altres disposicions. Així, després de registrar que el capità general no tenia cap jurisdicció sobre els provincials i que a la Corona d'Aragó els afers dels provincials eren tramitats pel Consell d'Aragó, va explicar:

Provinciales se dize no solamente aquéllos que son originarios o domiciliados en la provincia (...), sino también se dizen provinciales aquellos que vienen a la provincia por causa de negociación, porque éstos están sujetos al juez ordinario, aunque no tengan domicilio (p. 79, 98-99).

Igual va fer respecte dels “entretenidos” i “estipendiarios”, que estaven sotmesos a fur militar. Els primers eren els que assistien a la persona del virrei. Els estipendiaris eren els que estaven llestos per a la guerra en defensa de rei i regne, malgrat que no visquessin a casa seva, ja que no es diferenciaven dels que militaven efectivament. Per gaudir del fur militar, va explicar, calien dos requisits: tenir establertes places amb sou i estar efectivament mobilitzat. I quant als soldats veterans, va indicar que tenien alguns privilegis, que els protegien en cas d'incórrer en deutes, però que no gaudien del fur militar, encara que sí era el cas a Nàpols. De tota manera, va admetre que la matèria oferia aspectes controvertits, per als quals es va remetre a Cristóbal Crespi, que “lo discurre todo con su acostumbrada erudición” (“qüestión” 22, p. 375-392).

Força menys clarificador, gairebé decebedor, va ser Cortiada en la última “qüestió”, la vint-i-quatre, dedicada a esbrinar si el virrei podia firmar paus i treves amb els enemics, si el temps de treva era temps de guerra i quin era el temps de guerra. Malgrat la importància d’aquestes preguntes, sobretot de les dues últimes, per a resoldre el punt capital de l’exercici de la jurisdicció militar, Cortiada va despatxar-les totes tres sense pronunciar-s’hi i remetent-se a la doctrina: Bartolus, Baldus, Menochius, Gregorio López, Mieres, Portolés, Bardají i altres (p. 438-439).

Al llarg de les seves dues dotzenes de qüestions, el tractat de Cortiada efectuava un repàs ampli al tema objecte d’estudi, les competències de les jurisdiccions de la Capitania i de la Lloctinència, i, al mateix temps, feia referència a varis aspectes de la vida pública i política del Principat. També desplegava un ventall d’autors i de doctrina jurídica, ventall ampli però no sistemàtic, en el qual l’acumulació de cites i referències podia desdibuixar diferències entre els autors citats. Però, com ja s’ha dit, el fet que Cortiada trobés arguments en autors de sensibilitats diverses en la seva defensa de les regalies com a raó definitiva de la superioritat de la jurisdicció de la Lloctinència mostra que la cultura jurídicopolítica catalana era variada i complexa i, en especial, que les regalies hi tenien una presència substancial.

El de Cortiada no era un tractat sobre les regalies, però en parlava molt i les ressaltava. La “mano regia”, deia, era comunicada al virrei, el qual, per aquest motiu, exercia algunes de les regalies. El príncep, però, “siempre tiene reservada la suprema potestad i la mayoría” (*in fine*: “príncipe”, “regalías”). En efecte, les regalies, no menys que les constitucions, que en regulaven l’exercici, formaven part del cos normatiu i doctrinal de les institucions públiques catalanes i del seu estil de funcionament.